

قۇناغىن گۆرانكاريا كىشا شيعرا كوردى ژ كىشا عەرووز بەرەف كىشا سەربەست

نىچىرفان سەلمان وەيسى

پىشەكى:

ھۆزان ئىك ژ ھۆنەرىن كەفن و ھەفچەرخە د ناڤا
ئەدەبىياتىن كوردىدا، و دەستەكىن بالآ ھەيە د مەيدانا تۆرەيى
يا كوردىدا. دەمى ئەم خواندەنەكىن بۆ ئەدەبىياتىن كلاسكى
دكەين ب ئاشكرائى دىنين ، كو ھۆزانى رۆلەكىن بەرچاڤ
ھەيە، و د گەلدا كاريگەرى يا كىشا عەرووزا عەرەبى ل سەر
ئەدەبىياتىن جىھانى ديار دىت. مللەتنى كورد ژى بەشەكە ژ
وئى جىھاننى و كەتتە دىن باندورا كىشا كلاسكى فە، كو ئەوژى
عەرووزا عەرەبى يە. ل دەستىپكا پەيدا بونا وئى پەنا برىيە
بەر پەيڤ و دەستەواژىن عەرەبى و فارسى. ئەف چەندە د

بەرھەمىن نەقەسكار و ھۆزىنقىتەن كلاسسىكىن كورددا د ديارن مينا (مەلایىن جىزىرى، فەقىن تەيران، ئەحمەدى خانى، حاجى قادىرى كويى، نالى، سالم، ... ھتە)، لى ئەفە وئى چەندى ناگەھىنەيت، كو ھۆزىنقىتەن كورد لىن قالىپن عەرۇوزا عەرەبى و ئەدەبىياتىن كلاسسىك ما بىت. ھەر ژ دەستىپىكا سەرھلدا نا خو تا دووماھىكا چەرخى بىستى چەندىن گورانكارى بخوۋفە دىتەنە. پىنگاڧ پىنگاڧ دەرۋازى قۇنغانىن نوى بووينە، و بووينە ھاندەرك ژبو ھۆزىنقىتەن و رەخەنگر و نەقىسكارىن كورد ھىدى ھىدى مل ب ملئ ئەدەبىياتىن جىھانى بەرەف قۇنغانىن نويۇفە بچن.

فەقەت كۆلۈپ ل بەر دەست ل سەر دوو تەوھران ھاتىيە پارقەكەرن. د تەوھرى ئىككىدا ب شىۋەھەككى گشتى باس ل زانستى عەرۇوزى ھاتىيە كەرن، ژلاپى تىگەھ پىناسە و دانەرى عەرۇوزى، كو (خەلىلى كورئى ئەحمەدى فەراھىدى) يە. دىسان بەھس ل چەوائىيا ھاتنا عەرۇوزى بو نافت ھۆزىنا كلاسسىكا كوردىدا ھاتىيە كەرن، و دياركەرن پىشەنگىن ھۆزىنا كلاسسىكا كوردى و بكارىننا كىشا عەرۇوزا عەرەبى، كو تەوھرەكى گىرنگى فەقەت كۆلۈپىنە يە، پاشان ب كورتى و پوختەبى پىنگاڧىن گورانكارىيا كىشا عەرۇوزا عەرەبى ھاتىنە دياركەرن، ژبو ھندى بزانىن ب چ شىۋە ئەو پىنگاڧ ھاتىنە ھاقىتەن، تاكو شىباين ژ كىشا عەرۇوزا عەرەبى دەرۋازى كىشىن خومالى و ئازاد بىن.

د تەوھرى دووېدا كىش و رىتمىن ھۆزىنا نوى يا كوردى، و دابەشبوونا كىشا كوردى ب سەر ھۆزىنا كىشدار، كو ئەو ژى دابەشى سى جوران دىن. كىشا سادە، لىكداى و فرەكىش، ھەر د ئەقى تەوھرىدا دىسان ھۆزىنا ئازاد (سەربەست) ژى ھاتىيە روونقەكەرن. ژ ھەژى يە بەدىنە دياركەرن. د ھەردوو تەوھراندا د گەل روونكەرن لايەن تىورى ئىمۇنەپىن پىراكتىكى فەقەت كۆلۈپ دەولەمەندەرن لى كرىيە، ئانكو تىورى و پىراكتىكى پىكفە ھاتىيە بەھسكەرن. دىسان ئەنجام و لىستا ژىدەران ژ پىكھاتەپىن ئەقى فەقەت كۆلۈپىنە نە. مېتودا فەقەت كۆلۈپىنە ھەسفى شىۋەكارىيە.

تەوھرى ئىككى:

زانستى عەرۇوزى د ھۆزىنا كوردىدا:

دەما مە گوھ ل (عەرۇوز) دى دىت. دزانىن، كو پەيقەكا عەرەبى و بىانىيە. جوداھىيەكا مەزن د نافتەرا عەرۇوزا

عەرەبى و كوردىدا ھەيە، لى بوويە شەنگىست و بناغە ژبو مللەتەن موسلمان ب گشتى و مللەتەن كورد ب تىبەتە و گرېدانەك ھەيە ب ھۆزىنا كلاسسىكا كوردىقە. بەرى بەھس ل زانستى عەرۇوزى بكەين د نافت ھۆزىنا كوردىدا، فەرە بزانىن عەرۇوز چىيە؟

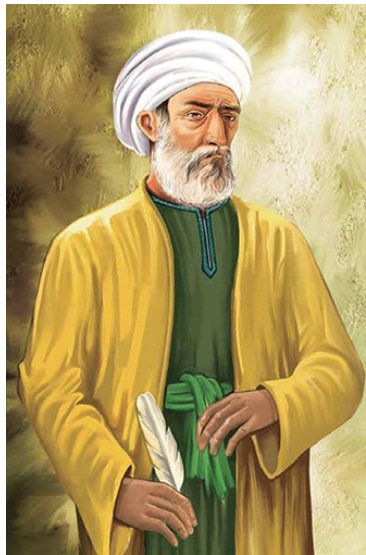
عەرۇوز زانستەكە فەقەت كۆلۈپ كىشىن ھۆزىنا و ئەو دياردە و كرىارپىن پىكفە گرېداى دكەت. ب واتايەكا دى عەرۇوز كۆمەكا ياساينە پىدقىيە دىرپىن ھۆزىنا ل سەر بەھنە دانان، ئەوئىن گونجاندىن ھەبىت دروست و ئەوئىن گونجاندىن د گەلدا نەبىت داشان. پىناسەكا دن ئامازە پى كرىە: زانستى عەرۇوزى سنوورپىن كىش و تەفەيلان روون و دياردەكەت و دروستى و لەنگىن كىشى دەستىشان دكەت. (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۴۳). د پەرتووكا (المعجم) دا ھاتىيە ((عەرۇوز دارەكە كو خىقەت پىقە قايم دىت و بەشى دووماھىكا نىقە دىرا ئىككى يە ژبەر ھندى ب عەرۇوز ھاتىيە نافتەرن، كو چىدبىت موكمىا دىرا ھۆزىنا ب وئى فە گرېداى بىت و دەمى نىقە دىرا ئىككى ب فى پىشكى تامام بوو، ديار دىت كو دىر ل سەر چ كىشەكى دەھتە ئافتەرن پاشى ژبەر نافتەرن نافتى گشتى بوويە نافتەكى دياركەرن بو زانستەكى كو دەرۋازى كىشا ھۆزىنا د ناخفىت، كو ئەوژى ھاتەنافتەرن ب عەرۇوز))، (عەبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۰). ھەرۇەسا د بوچوونەكا دىدا ھاتىيە، كو عەرۇوز ((شىعر جيا دەكەتەوھ لە پەخشان، بە ھەموو جورەكانى پەخشانەوھ، چ ئەو شىعرە ستوونى بى، وە چ كىشى پەنجە بى، گەرچى كىشى پەنجە خوۋشى بەر ستوونى دەكەوئى. ھەر وەك چوونەھو و رىزمان ئاواختى رەوان و پەسەنى بى ھەلەلى زمانەوانى، لە قسەى رەمەكى و شوكى جيا دەكەنەوھ، عەرۇوزىش ئاوا ھەلبەستى كىشدار لە ھەلبەستى لەنگى لارەسەنگ جيا دەكەتەوھ))، (حەمەخان، ۲۰۰۴، ل ۷۳).

پىرانىيا بوچوونان ل دۆر روونكەرنىن عەرۇوزى د ئىك بازندا دزقەرن و د نىزىكى ئىكەن، كو رىكخست و رىكو پىككىيا ھۆزىنا ب رىكا كىشا ھۆزىنا ھوزانقان دىت ھۆزىناكا رىكخستى و ساخلەم بقتەھىنەيت. كەواتە دىشىن بىژىن عەرۇوز ((ھەفكىشاننا ھۆزىنا يە - مىزان الشىعر))، (ھردى، ۲۰۰۴، ل ۴۵).

زاراقى (العروض) د زمانى عەرەبىدا ھاتىيە دانان و بو ئىكەم جار ژ لايى ((خەلىلى كورئى ئەحمەدى كورئى عمرو كورئى تەمىمىن فەراھىدى))، (مارون، ۲۰۰۸، ئى ۹). ھاتىيە

نموونین به حرا عهرووزی د هۆزانا کوردیدا دهستنیشانکرینه، وه کو دیار عهرووزانێکی هوشیار و خودان شیان بوویه))، (بیمار، ۱۹۹۲، ل ۲۴).

ب هاتنا ئاینی پیرۆزی ئیسلامی و به لاقبونا شارستانییهت و رهوشه نهبیریای ئیسلامی ل وهلاتین رۆژههلاتی کاریگهیریای خۆ هه بوویه ل سهر وان وهلاتان، کو مللهتی کوردی ئیک ژ ئه وان مللهتان بوو. گه له ک ب ئاینی ئیسلامی کاریگه رهبوون و ئەف ئاینه ب روخسار و نافهرۆک وه رگرت و پیگری پیکر. ژ ئه گه را هندتی کارتیکرن ل ته خا رهوشه نهبیر و نفیسکار و ئه ده بناسین

خه لیلی کورنی ئه حمه دی فراهیدی

کورد کر، کو که تنه لهن کارتیکرنا کیشا عهرووزی و د فه هاندنا هه له بستین خۆدا ل دویف پهیره و عهرووزا عه ره بی دچوون. که واته گه له ک زانستین تابهت ب ئیسلامیه هاته د ناف کورداندا، کو زانستی عهرووزی ژ ئیک ژ وان بوو.

گه له ک بۆچوون دوپاتییل ل هندتی دکهن، کو ((عهرووزا عه ره بی بۆ جارا ئیک ب ریکا هۆزانا فارسی یا هاتییه د ناف هۆزانا کوردیدا، ئانکو ئه م دشیین بیژین فارسان ژ عه ره بان وه رگرتیه و پاشی هوزانقانی کورد چافلیکرنا هۆزانقانی فارس یاکری. پندقییه بیژین: عهرووز ب به رفره هی د هۆزانا کلاسیکا کوردیدا یا هاتییه بکارئینان، به ل د گه ل هندتی ژ بۆ زمانی کوردی و سروشتی وی تشته کی بیانیه))، (رشید، ۲۰۱۷، ل ۵۴). له ورا دهیته گوتن، کو عهرووز ((وه کو کراسیکی ته سک له بهر پیاوینکی قه له و بکهین))، (خه زنده دار، ۱۹۶۲، ل ۲۹). ئانکو ب کوته کی زمانی کوردی یا خۆ د گه ل عهرووزی گونجاندی. ب فئ چهندی بۆ مه دیاردییت، کو ((عهرووزا کوردی ژ عهرووزا فارسی هاتییه دانان نه کو په کسه ر ژ عه ره بی هاتییه وه رگرتن ژ بهر هنده ک تابه ته مندین زمانی ل سهر زمانی کوردی و فارسی کو هه ردوو د ناف گروپن زمانی هیند و ئیرانی دانه، ئانکو (ناری) و زمانی عه ره بی بۆ نه ژاده کی دی دزفریت، ئه وژی زمانی سامی یه...))، (عهبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۲۱).

ژبۆ پراکتیکرنا عهرووزی د هۆزانا کلاسیکا کوردیدا دی نموونه په کا شیعی ژ پشه نگی شیعیرا کلاسیکا کوردی

بکارئینان، کو وه کو ئاشکه را ب دانهری عهرووزی دهیته هژمارتن. مروقه کی دیندار و خودی نیاس بوو. زانایی زمانی بوو ئیکه م که س بوو، کو عهرووز دا هیئای، ئەف زانسته ل سهر زمان و هۆزانا عه ره بیدا چه سپاندى ئانکو زانستی ((ریکخستا هۆزانی، هنده ک یاساین بنه رته دی دانان، هه تا نه و ژى ئه و یاسا هه ر د به رده وامن))، (عهبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۱-۲۲).

هه ره و سا ئەف زاراقی د پرانییا زمانین ملله تین موسلماندا بۆ کیشناسییه دهاته بکارئینان. بۆ نموونه د زمانین (فارسی) و (تورکی) دا هه مان زاراقی عهرووزا

عه ره بی هاتییه بکارئینان. کوردان ژى زاراقی (العروض) یی عه ره بی بکارئینایه، د په خه یا کوردیدا، ل گه ل زاراقی عهرووزا عه ره بی دوو زاراقین دی ژى دهیته دیتن کو (کیشناسی) و (کیشزانی) نه (رشید، ۲۰۱۷، ل ۱۴-۱۵).

ده رباره ی سهرهلدانا عهرووزا کوردی پرانی نفیسه رین ئه کادیمی بۆ ((چوارینین بابه تاهیری هه مه دانی (۹۳۷-۱۰۱۰) لقه له م دده ن کو ئەف چوارینه پتریا وان ل سهر عهرووزی و کیشا هه زه جا شه ش هه نگاوی هاتییه فه هاندن))، (عهبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۱۹). پشتی وی ((هه له بستى مه لای جزیری (۱۵۷۰ - ۱۶۴۰) و ئه حمه دی خانى (۱۶۵۰ - ۱۷۰۶) و شاعیرانی سه ده ی نۆزده مینى سۆران وه کو نالی و کوردی و وه فایی و حاجی قادری کۆبی و زۆری تر به م کیشه هۆنراوته وه))، (بیمار، ۱۹۹۲، ل ۱۷).

هه ره و سا ئه گه ر ئه م به حس ل که فنترین نفیسینا کورد یا به حس کیشا عهرووزی کری بکهین ئه وژی: ((نه و بوهارا ئه حمه دی خانیه، دیسان په خه گری ئیک یی کورد، کو به حس عهرووزی کری (شیخ نوری شیخ صالح) د رۆژناما (ژیان) دا ل سالا (۱۹۲۶ - ۱۹۲۷) د زنجیره گوتاره کیدا ده رباره ی ئه ده بی ل ژیر نافی (ادبیات کردی) چهند خه له ک بۆ کیشا هۆزانا کوردی ته رخانکرینه))، (رشید، ۲۰۱۷، ل ۵۴-۵۵). که واته دشیین بیژین شیخ نوری شیخ صالح ((ب رۆهنی به حس ل هه بوونا کیشا عهرووزی و خومالی د هه له بستا کوردیدا کرییه، و ب شاره زایانه ژیک جودا کرینه، و چهندین

(مەلایىڭ جىزىرى) ۋەرگىرىن، كو ۋەكى مە داىە خوياكىرن پىشتى (بابەتاهرى) ھەمەدانى) دەھىت. ئىكەم ھۆزانقانى كوردە شىيى ب رەنگەكى زانستى قالپىن عەرۋوزا عەرەبى بىنىتە د ناف شىعرا كوردىدا. ھەرۋەكى يا ديار ((چەندىن دەريا ۋ قابلە كىش د ھۆزانا كوردىدا ھاتىنە بكارئىنان ۋ پراىنا وان دەريايىن (ھەزەج، رەمەل، رەجەز، موزارە ۋ مۋتەقاراب). دىسان ھندەك دەريايىن دى ژى يىن ھەين، بەلى ب كىمى د ھۆزانا كلاسكىيا كوردىدا ھاتىنە بكارئىنان)). (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۶۰). مۇونەكا شىعرى ژ ديوان مەلایىڭ جىزىرى:

ژ رەنا نىرگىزىن تە

ژ رەنا نىرگىزىن تەى مەست ۋ خوونرىز
 زەمان بوو ھەدى جەنگ ئەنگىزى جەنگىز
 تە جانى من دىت ئەى جانى عالم
 ژ من بستىن ب لەلىن خەى شەكەرىز
 دو ەنەربو ل شمشادى ب مەستى
 قەبەستى لە ۋ ھەوا بوو ەنەر نامىز
 ژ ئاخا ئاستانى مستەكى بىن
 ل داغان دا بىنىم خەش صەبا تىز
 تى فەھاد دزانت لەزەتتى عشق
 كو وى جان داىە شىرىنى نە پەروىز
 (دۆسكى، ۲۰۱۱، ل ۱۵۲).

ئەف ھۆزانا جىزىرى ژ (۱۴) دىران پىك دەھىت، كو ب تىن مە (پىنج) دىرىن دەستىكى ۋەرگىرىنە، ۋەكو يا ديار ھۆزان ھەمى ب ئىك سەروا ھاتىيە قەھاندن، كو ئەقەزى ئىك ژ تايەتمەندىن ھۆزانا كلاسكىكە، كەواتە ژ لايى روخسارىقە سەروايەكا ئىكگرتى جىزىرى بكار ئىنايە، ۋ لايى كىشىقە ئاستى ۋى يى دروستە، كو ژ (۱۱) بركان پىك دەھىت ۋ ژ لايى رىتمىقە (ھەزەجا ۶ يا تەفەيلا يا مەقسور). ئاشكەرايە كو جىزىرى ژ بەرىناستىن ھۆزانقانىن كوردە د دىروكا ئەدەبا كوردىدا ۋ زمانەكى بەزى شىعرى د شىعرىن خودا بكارئىنىت ۋ گەلەك پەيلىن بىانى بكار ئىنايە، لى ئەقە ۋى چەندى ناگەھىنىت، كو زمانى كوردى ھاتىيەتە فەراموشكرن، بەلكو خزمەتەكا مەزن، ژبو پەيىف ۋ دەستەۋاۋەيىن كوردى كرىيە. ئەف چەندە د بەرھەمىن وىدا ديار ۋ بەرچاقە. دىسان

سەلىقەيەكا جىوانا شىعرى دەھىتە دىتن، كو مۇف ھەست ب خۇشپى دكەت د دەمى خواندنا ھۆزانىن وىدا.

پىنگاڧىن گۇھرىنا كىشا عەرۋوزى :

ژبو قورتالبوون ژ كىشا كلاسكىك ۋ بەرھەف نويكرنىقە بچن ھۆزانقانىن كورد ل دەستپىكى پىكولكرن خۇ ژ ياسا ۋ دەستورىن عەرۋوزا عەرەبى رزگاربەكەن ۋ بەرھەف كىشىن فۆلكلورى كاروانى خۇ يى ئەدەبى ب رىيىخن ۋ پەيلىن رەسەتىن كوردى پتر بكاربىنن د ناف بەرھەمىن خودا بزاقا نويكرنى يا پر بو ژ نىمبوون ۋ بلندبوونى ل دەستپىكى ئەو ۋىرەكىيە نەبوو ھىلەك د ناڧەرا ھۆزانا كەفن ۋ نويدا بپىتە كىشان، لەورا ھىدى ھىدى ئەف ھىلە د ناڧەرا واندا دەھات ۋ دچو (پىربال، ۲۰۰۵، ل ۱۷۸). ئانكو كىشىن ھۆزانى د چەند پىنگاڧاندا دەربازبوويە، تاكو شىاپىن ژ كىشا عەرۋوزى بەرھەف كىشا نوى ۋ خومالىقە بچىت، كو گرنگىزىن پىنگاڧ ژى ئەڧىن ل خوارى نە:

- د پىنگاڧا ئىكىدا چەندىن كىشىن عەرۋوزى ل گەل ئىك ھاتنە تىكەلكرن، ب تايەتى ھەردوو كىشىن (ھەزەج) ۋ (رەمەل)، چونكى ئەف كىشە پتر ژ كىشىن دى ل گەل سروشت ۋ فونەتىكا زمانى كوردى دگونجىن.
 - د پىنگاڧا دوویدا ھەردوو كىشىن عەرۋوزى ۋ فۆلكلورى د گەل ئىكدا د ئىك ھۆزانا ھاتنە بكارئىنان.
 - د پىنگاڧا سىندا كىشىن عەرۋوز ھاتنە لادان ۋ كىشىن فۆلكلورى جىھى وان گرت (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۱۲۳).

تەوهرى دووى:

كىش ۋ پىتمىن ھۆزانا نوى يا كوردى:

مەبەست ژ ھۆزانا نوى لىزفرىن ۋ قەگەريانە بو كىشىن فۆلكلورى ۋ دەستبەردانا كىشا عەرۋوزىيە، ۋ زفرىنا ھۆزانقانان بو كىشىن نوى بو وى چەندى قەدگەرىت كو (ھۆزانا فۆلكلورى دەربىنەكا راست ۋ دروست ژ سروشت ۋ تايەتمەندىن گەلنى كورد دكەت، ئانكو كوردىيا پەتى خاسىيەتا شىعرى بەرھەف ئاوازەكا رىتمى يا كوردى دەت، ژبەر ھندى زۇربەيا ھۆزانا نوى يا كوردى ل سەر كىشىن فۆلكلورى ھاتىيە قەھاندن. د دەمەكىدا، كو زمانەكى تىكەلەو بو خاسىيەتا شىعرا عەرۋوزى قەدگەراندا). (مستەفا رەسول، ۱۹۸۵، ل ۲۰۰). كەواتە ((شىعرى نوپى كوردى گەرانەۋەيىكە بو ناو

هەکاری) یا ب نافی (بانگ).

ئەلاھو ئەكبەر دەنگی مناری
 رابن دیژت، ھەرۆك ھەواری
 رابن دیژت ھەقتی سببە
 ساحب خەباتان شەیتان ل پینە
 (پیربال، ۲۰۰۲، ل ۵۴)

دشین بیژن د ئەدەبیاتا کرمانجیدا (عەبدولرەحیم رەحمی ھەکاری) رابەری نوێکرنا شیعرا کوردییە، و بەلگەیین مە بو ئەفنی چەندی، کو تیکەم کەس بوویە ھۆزانەک ب نافی (بانگ) د گۆفارا ژیندا ل سالا ۱۹۱۹ بەلافکری، کو د وی ھۆزانیدا ھەموو قەید و بەندی شیعرا کلاسیکی شکاندینە و ب شێوازەکی نوێ ھەلبەست نقتیساینە و رۆلەکی مەزن ھەبوویە د خەمەتا توری نوێ کوردیدا. ژ ئەفا بوری بو مە دیاردیبت، کو بۆچووینن جودا ھەبووینە ل دۆر نوێکرنا ھۆزانا کوردی، کەواتە پروسپسەکا بەردەوامە، کو ھەستەک بوویە ژ ھۆزانفانن کەفن دەستپیکریە مینا (فەقی تەیران) و پینگافین دەستپیکری ھەکی بو مە خویا بوی ل سەر دەستی (عەبدولرەحیم رەحمی ھەکاری، شیخ نوری، گوران، ...)

ھاتیئە ھاقتین. زۆریەیا رەخنەگران ئەوی چەندی د ەنە خویاکرن، کو کیشا فۆلکلۆریا کوردی ل سەر کیشا بڕگەیی ھاتیئە دانان. (عەزیز گەردی) دیژت: ((کیشی خۆمالی کە بە ژمارە ی بڕگەکان و ھەستانی ناوھەراستی لەتە دیر دیار دەکرێ و ھەر لە کۆنەووە سروود و گورانی و بەیت و سەراپای شیعری فۆلکلۆری بە و کیشە دارژاوە))، (گەردی، ۱۹۹۹، ل ۹۶). ب ئەفنی چەندی ئەم دشین بیژن ھەر ژ کەفندا دوو جۆرە کیش بکارھاتیئە د نافی شەری کوردیدا. ((کیشی عەرووی و کیشی بڕگەیی))، (ھەویژ، ۲۰۱۰، ل ۱۳۳). ھەرۆسا ژ لای یە کەیین ریتیمین فۆلکلۆریشە-خومالیقە ھۆزانا نوویا کوردی دابەشی دوو جۆرین سەرەکی دیبت: ھۆزانا نوویا کیشدار و ھۆزانا نوویا بیکیش (نازاد). (رشید، ۲۰۱۷، ل ۱۲۵).

۱- ھۆزانا کیشدار: مەبەست ژ ئەو، کو یا خودان کیش و ریکخستی بیت. دشین فی جۆری ھۆزانی دابەشی س جۆران بکەین:

ئەدەبی رەسەنی کوردی پیش لاسایکردنەوێ ئەدەبی بیانی و دروستبوونی ھەندی بنەمای کلاسیکیەت (تادا)، (نبی، ۱۹۹۹، ل ۲۰). ئەفە وی چەندی دگەھینیت، کو ھۆزانفانیت کورد ل بن قالبین عەرووزا عەرەبی و ئەدەبیاتین کلاسیک نەماینە. ھۆزانفان و رەخنەگر و نقتیسکارین کورد ھیدی ھیدی مل ب ملی ئەدەبیاتین جیھانی شیاپنە بەرەف نوێکرن و نوی بوونقە بچن.

ھەرۆسا (کامیل ژیر) تا رادەبەکی جوداھیی د نافیھەرا کیشا عەرووی و فۆلکلۆریا دبینیت و دیژت: ((ھەر چەندە کیشی پەنجە لە رووی موسیقاوہ لە گەل زمان و ھەلبەستی کوردیدا گونجاو، بەلام کیشی عەرووز، یان رەچاوکردنی بڕگە کورت و بڕگە ی درژ پشەکارییەکی زیاتری تیداہ و رازندنەوہیەکی زیاتر ئەدات ھەلبەست))، (ژیر، ۱۹۸۹، ل ۳۰). ئانکو کیشا فۆلکلۆری یا کوردی گرنگی ب ھۆزانا بڕگەیین کورت و درژ نادەت و موزیک و ئاوازا ھۆزانا وی ل سەر کیشا بڕگەیی ھاتیئە دانان. دەربارە ی سەرەتا و پشەنگین ھۆزانا نوێ یا کوردی (دکتۆر عیزەدین مستەفا) دیژت: ((پیش ئەوہی کیشی پەنجە لە شیعری شیخ نوری و گوران و پیرەمیردا ببینن ھەر لە شیعری بیر پروناک و رابەریکی ھەک عەبدولرەحیم رەحمی ھەکاریا ئەم چەشنە کیشە دەبینن))، (عەبدوللا، ۲۰۰۶، ل ۴۴). دیسان (فەرھاد پیربال) ژ نووکرنا ھۆزانا کوردی و بکارئینانا کیشین فۆلکلۆری بو (عەبدولرەحیم رەحمی ھەکاری) فەدگەرینیت و دیژت: ((عەبدولرەحیم ھەکاری لە ریزی شاعیرانی ھاوچەرخ واتە لە ئەدەبی نویماندا، یەکەم شاعیری کوردبوو، کە لە ۱۹۱۹ بەلاوہ. بەکەردوہ کیشی پەنجە ی گورانی کوردی گوریبت، ئینجا دووی ئەویش، شیخ نوری شیخ صالح و عەبدولرەحمان بەگنی نفووس و رەشید نەجیب، لە سەررووی ھەموشیانەوہ گوران، دیسان (د.محەمەد بەکر) د فەکۆلینەکیدا رۆل (عەبدولرەحیم رەحمی ھەکاری) دیبافنی نووکرنا ھۆزانا کوردیدا دیار دکەت.

ژلایەکی دیفە فەکولەر ئاماژی ب وی چەندی دکەت، کو (رەحیمی ھەکاری) ھۆزانفانن تیکن ی کوردە (ھۆزانا تەفعیلە-القصيدە التفعیلیة) فەھاندی و بەری ھۆزانفانین عەرەب ژ و ھەکو (بدر شاکر السیاب) و (نازک الملائکە) ئەف داھینانە ئەنجامداہ (رشید، ۲۰۱۷، ل ۱۲۴-۱۲۵). ھەک نمونەیا شیعری ژ بەرھەمی (عەبدولرەحیم رەحمی

أ- كىشىن سادە

ب- كىشىن لىكداي

ج- فرە كىش

ئەگەر ئەم سەھكەينە ئەقى پارچە ھۆزانى دى بىنن پتر
 ژ يەكەيەكا رېتمى ھاتىيە بكارئىنان، ئانكو ھەر نىقە دىرەك
 ب كىشەكا جودا يا ھژمارا برگەيان پىك ھاتىيە، كو ئەف
 چەندە ژى ب ئاشكرابى و د زۆربەيا بەرھەمىن (مۆئەيەد
 تەيب)دا دەھتە دىتن، ئەم دشىين بىژين دچىتە دبن قالبى
 شيعرا ئازادفە، چونكە ھەر دىرەكا وى جودايە ژ يادى ژلايى
 كىش و ھژمارا برگانفە. كەواتە ئەف ھۆزانە يا سەربەستە،
 چونكە يەكەيەن رېتمى ب رەنگەكى سەربەست ھاتىنە
 دارپتن و كىشا لىكدايە، چونكە پتر ژ يەكەيەكا رېتمى د نافدا
 ھاتىيە.

- كىشىن سادە: ((ئەو جۆرە كىشەن كو ژ ئىك يەكەيا
 رېتمى پىك دەھت))، (ئورمانى، ۲۰۰۵، ل ۴۱). د ھۆزانىن
 ھۆزانفاننى دەفەرا بەھدىنان (بەدرخان سەدى)دا ئەف جۆرى
 كىشى ديارە. نموونەك ژ ھۆزانى وى يا ب نافى (دلۆ) وەرگرين،
 كو كىشا (۸) برگەيى يە ب رېتما (۴+۴)، ئانكو ھەردوو يەكە
 وەكى ئىكەن (۴) برگەينە.

- فرە كىش: مەبەست ژى ئەو ھۆزانى يىن پتر ژ كىشەكى
 تىدا دەھتە بكارئىنان، ئانكو ھەكە ژ لايى ستوونىقە بەرئىخو
 بەدىنى ئاستىن دىران، دى بىنن ھەموويان ئىك ئاستى
 كىشى نىنە، بەلكو ھەر دىرەكى كىشا خوە يا ھەى و ھژمارا
 برگەيىن وى ژ دىرپىن دى د جودانە. (رەشىد، ۲۰۱۷، ل ۱۳۸).
 دىشاندايە نموونەيەك ژ ديوانىن بۆتانى (شىنى و شادى،
 دلستان و بلوورا چيان)، ژبو جۆرى فرە كىشى وەرگرين. ئەو
 ل ژىر نافى (وارى من).

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
شام	كې	فە	ئەز	را	بى	لۆ	د
شام	ئى	لەك	گە	ئەز	رم	ب	دوير
لان	گو	گو	مېر	ناف	رم	ب	ئەز
لان	د	دا	مى	ئو	ژين	كو	بش

(سەدى، ۲۰۰۹، ل ۳۱۵)

ھەكە ئەم سەھكەينە فى پارچە ھۆزانى دى بىنن، كو
 ھەر نىقە دىرەك (۴+۴) برگەيە، و ھەتا دووماھىيا ھۆزانى
 ب تى يەكەيا (۴) برگەيى ھاتىيە دوبارەكرن، كەواتە دىژنە
 ئەفى جۆرى كىشى كىشا سادە.

- كىشىن لىكداي: ((ئەو كىشەن ئەوئىن پتر ژ يەكەكا
 رېتمى بىياتى وان پىك دەھن))، (حەسەنى، ۲۰۰۷، ل ۵۶).
 نموونەيەك ژ ھۆزانىن ھۆزانفان (مۆئەيەد تەيب)، ژبو كىشا
 لىكداي، دى وەرگرين. ئەوا ل ژىر نافى (شەف و بىدەنگى و
 سترانەك).

وارى من

وارى من ، وارى من

وارى من كوردستانە

پر جوان و رەنگىنە، لى داىي

تير و خوئ و زەنگىنە، لى داىي

(بۆتانى، ۲۰۰۸، ل ۲۰۸)

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
				من	رى	وا	من	رى	وا
				تان	دس	كور	من	رى	وا
ين	دا	لن	نە	گى	رەن	نو	وا	ج	پر
ين	دا	لن	نە	گى	زەن	شو	خۆ	رو	تى

ئەگەر ئەم سەھكەينە ئەقى پارچە ھۆزانى دى ب
 ئاشكەرايى بىنن، كو ئاستى كىشى د ھەردوو نىقە دىرپىن
 ئىكى و دووى، ل گەل نىقە دىرپىن سىي و چارى د جودانە،
 لى ھەر دىرەكى كىشا خو يا تايەت ھەيە، و ژ كىشا دىرپىن
 دى يا جودايە. ھەروەسا ئەف جۆرە ھۆزانە ژ ھۆزانى ئازاد

۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
شە	چاى	پى	پى	مە	دى	گون	گىن	دەن	بى	و	فە	شە
						رە	دپا	شو	گە	فە	ھە	نە
						ژىت	رپ	مە	بۆ	خۆ	فە	تا
									رن	چە	ب	كەو
									رى	با	روپ	نە
							با	روپ	مە	رە		
							بى	را	نا	و	لا	
							ژىت	كە	سەر	ئە		
رن	گە	ب	وى	رپت	نا	ك	سەر	ل	بىن	دار	ئە	
									يە	دەن	بى	
									د	مى	ھە	ھە

(تەيب، ۲۰۰۹، ل ۱۱۵)

ب هندی بدهین، کو ((زارافق) هوزانا سهربهست)، د زمانی ئینگلیزیدا (Free Verse)، و ب فهره نسی (Vers Libre)، ب عهره بی (الشعر الحر) و ب فارسی ژی (شعر ازاد) دبیژنی، (حسه ن، ۲۰۱۲، ل ۱۹). وه کو دیار ئەف زارافه ب دوو تیگه هین ژیک جودا ل کاره: ((تیک، ب تیگه ها وی یا رۆژنآفایی کو (Free Verse) ه و مه بهست ژئی ئەو شعره ئەوا نه ب کیشی و نه ژی ب سهروایی پیگیر، ئانکو سهربهستیه کاره ها ههیه و د هندهک ریزکاندا دهیته نقیسن کو دبیت دریزبن یان کورت بن ل دوووف داریتنا ریتما سهرووری راههستیایه و جووری دووی تیگه ها وی یا کوردی یه کو ژ یا عهره بی هاتییه وهرگرتن و مه بهست ژئی ئەو شعره ئەقا ل سهر بناخین یه که یین ریتمی ئافاکری))، (حسه ن، ۲۰۰۷، ل ۶۶).

هوزانا ئازاد ههر ژ نافق وی دیاره، کو هوزانفان پشتگیری ب ههست و سوزین خو دکهت و چ گرنگیین نادهته هژمارا برگان، ئانکو ههر نیفه دیره کئ سهروایا خو یا تایهت ههیه و د ههر نیفه دیره کیدا هژمارا برگه بان یا جودایه د گه ل نیفه دیرا دی. دهرباهری پهیدا بونا وی (عبدالرزاق بيمار) د پهرتوکا خودا دبیژیت: ((له سالانی دواى شەپرى دووهمی جیهانیدا ههنگاو یکی نوئی کردنه وهی کیشی عهرووز له شیعری عهره بیدا به رهو پیشه وه هاویشتره که ناوی به (الشعر الحر) واتا ههله بهستی ئازاد ده رکرد))، (بیمار، ۱۹۹۲، ل ۱۴۷).

دهرباری هوزانا سهربهستا کوردی و پهیدا بونا وی، کو ئەو ژی د سه دی بیستیدا سه رهله دیه، رابه رین فی جوره هوزانی ههردوو هوزانفانین مهزن (قهدری جان و کامیران به درخان) بوون. ئەگه ر ئەم هوزانا سهربهست پیناسه بکهین، دی بینین کو بریتی یه ژ وی هوزانی یا کو یه کسانیا برگان د ناف دیرین ویدا نه بیتن. (ئورمانی، ۲۰۰۵، ل ۳۱) ناییت ئەم شاش و خه لهت د هوزانا سهربهست بگه هین، چونکه هوزانا سهربهست ژی یاساین خو یین کیشناسی هه نه، به لی د سهربهستن د فه هاندنا هوزانیدا. ههروه کی (د. علي جواد طاهر) دبیژیت: ((ههر چه نده کو شاعر یا ئازاده، لئ ئەفه وی چه ندی ناگه هینیت یا به ره لایی بیت، به لکو ئەوی ژی ده ستور و یاساین خو هه نه و پاراستنا کیش و سه روا و ده ریا یین شیعری دکهت))، (طاهر، ۱۹۸۳، ل ۷۰). ژ ئەفی چه ندی بو مه دیار دبیت، کو هوزانا سهربهست کیش و سه روا

یا جودایه، چونکه د هوزانا ئازاددا هوزانفان گرنگیین نادهته هژمارا برگان، لئ د هوزانا فره کیشدا هوزانفان یئ ئازاده د بکارئینانا کیشیدا، به لی نه شیت دهستان ژ یه کسانیا برگان د نیفه دیراندا به ردهت.

ب شیوه یه کئ گشتی دشین گرنگرتین کیشین هوزانا نوویا یا کوردی ل دویف فی خسته یی ل خواری دیار بکهین:

خسته یی گرنگرتین کیش و ریتمین هوزانا نوویا ریکخستی

ژ	کیش	بنیاتی ریتمین ئیکن	بنیاتی ریتمین دووین
۱	۴ برگه یی	۴	-
۲	۵ برگه یی	۵	-
۳	۶ برگه یی	۳+۳	-
۴	۷ برگه یی	۳+۴	۴+۳
۵	۸ برگه یی	۴+۴	۳+۵
۶	۱۰ برگه یی	۵+۵	-
۷	۱۱ برگه یی	۳+۴+۴	۵+۳+۳
۸	۱۲ برگه یی	۴+۴+۴	۳+۳+۳+۳
۹	۱۳ برگه یی	۵+۴+۴	-
۱۰	۱۴ برگه یی	۳+۳+۴+۴	۳+۴+۳+۴
۱۱	۱۵ برگه یی	۵+۵+۵	۳+۴+۴+۴
۱۲	۱۶ برگه یی	۴+۴+۴+۴	-

(جهمیل، ۲۰۱۵، ل ۱۳۴)

هوزانا نووی یا بیکیش ئانکو یا ئازاد ئاستی کیشی تیدا دیار ناییت، به لکو بتنی ئاستی ریتمی رۆلی خو دبیت. هوزانفان خو ب کیشیقه گرینادهت، به لی وه کی هوزان دهیته هژمارتن، چونکه ئاستی ریتمی تیدا زیق و دیاره و دیسان سهروایه کا ب ریکوپیک و هه مه جور هه یه.

۲- هوزانا ئازاد بی کیش (سهربهست):

هه فرکییا مروفی د گه ل ژیانئ دبیته ئەگه را وی چه ندی، کو ژبان به رده وام پیشبکه فیت و به ره ف گورانکاری و داهینانین نوی ب ریکه فیت. ئەده بیاتین کوردی مینا ئەده بیاتین ملله تین جیهانی گوهرین و تازه کرن بخوفه دیتییه ژ ئەنجامی وان گورانکاریین سیاسی، رامیاری، جفاکی، له شکه ری و ئابوری... هتد. بووینه ئەگه ر، کو نو یکر ن و تازه گه ری د توری کوردیدا سه ره له دهت. به ری ئەم باس ل ئەفی ته وه ری بکهین، گرنکه ناماژئ

هەنە بەلئ د سەر بەستەن وەكى ژ نافئ وئ ديار، كهواته هۆزانفان يئ ئازاده د هزر و پەيقىت خۆدا، و هەر وشە و دەستەواژە كا بقىت دشىت بكارىنيت د ناف هۆزان خۆدا. هۆزان نوئ يا كوردى تاراده يەكى وەكى هۆزان فۆلكلورىا بىكىش يا ئازاده، ئانكو ئاستى كيشى تيدا ديار نابت و ب تنى ئاستى رىتمى پۆلئ خوه تيدا دبىنيت. هەر سى يەكه يئىن رىتمىن فۆلكلورى: يەكه يئىن (۳) و (۴) و (۵) بركه يى ب رەنگه كئ ئازاد تيدا دەينه بكارىنان، بو نموونه ل جهئ هۆزانفان هەموو نيقه دىران ل سەر ئىك كيش ب دانيت، دئ (۲) يەكه يئىن رىتمى كه ته د پىزا ئىكىدا و (۳) يەكه يان كه ته د پىزا دوويدا و (۴) د پىزا سىييدا، يان ب هەر ب ئاوايه كئ هەبىت، كو ئاستى كيشى نەمىنيت(رشيد، ۲۰۱۷، ۱۳۹-۱۴۰).

سەر دەريايئ بخوين
ژ چيايئ دار و دەقى
دەشتىن بگەلم و هسترى
نەوالين تەنگ و تارى
ئەم دەربازبووين

ل بن باران
ل سەر بەرفان
با.... و باگەر
ل شكەفتان
دبن دلپان
ب لنگئ خاس
ب جانئ تازى
كاروانئ مە دچە
بەر ب ئارمانجا خوه
(مزورى، ۲۰۰۲، ل ۱۳۰-۱۳۱).

ب شىوه يەكئ گشتى خشتى كيشا نوو يا ئازاد ب ئەقى رەنگى يە:

خشته يئ كيشا نويا ئازاد (سەر بەست)

۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
				۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
				۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
								۴	۳	۲	۱
۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
								۴	۳	۲	۱

(جەمىل، ۲۰۱۵، ل ۱۴۹)

هۆزان يا درىزه، لئ ب تنى مە هندەك ژئ وەرگر تىه، وەكو يا ديار شاعىرى خو نەگىدايه ب ئىك سەروا و هۆمارا بركان د هەر دىرە كىدا ژ يا دى جودايه، و ب كيشە كا ئازاد هاتىه فهاتن. ب ئازادانه و مەلەفانىكرن د پەيفاندا هزر و بىرىن خوه دەربىنه، لەورا دبىزنە ئەفان جۆره هۆزانان (هۆزانان ئازاد). ئەف پارچە هەلبەستە دوو جار بە لاف بوويه، جارەكئ ل گوفا را (رونكى) ژمارە (۱)، كو ل سالا (۱۹۶۰) ل بەغدا دەردچوو، جارەكئ ل رۆژناما (ئازادى) يا ژمارە (۲۷)، كو ل سالا (۱۹۵۹) ل كەركوك دەردچوو.

نومونه يە كا شىعەرى دئ ژ رابەرى هۆزان سەربەستا كوردى (قەدرى جان) وەرگرين، ئەوا ل ژير نافئ (كاروانئ مە):

كاروانئ مە

ئەم هيچ نە وەستايىن و ناوەستين
ل سەر قئ ريبا دوور
سەر قئ ريبا دژوار
ئەم دچن... و ئەمى بچن
بەر ب ئارمانجا خوه...

ئەنجام:
۱- ب هاتنا ئاينئ پىروژئ ئىسلامئ و كاريگەرىيا وى ل سەر هەمى مللەتئ رۆژهلەتى ب گشتى و مللەتئ كورد ب تايهتئ، كو ئەقى ئاينى ب هەمى شارستانىه تا خو فە كارتىكرن ل سەر هەمى بواريئ ژيانئ هەبوويه، و ئەدەبىيات ژى پشكەك بوو كهفتىه ل ژير ئەوئ كارتىكرنئ، و زانستئ عەرووزا عەرەبى ژى ئىك ژ ئەوان زانستان بوويه، هۆزانفانئ كلاسكىن كورد ل دويف رىسا و ياسايين ئەقى كيشئ بەرھەمىن خو فەھاندينه.
۲- هۆزانفانئ كورد شىان چەندىن پىنگافان ب هاقىزن،

ژېئو ھىندى ژ كىشا كلاسىكا غەپرووزى دەربازى كىشىن خۆمالى و ئازاد بىن.

۳- بكارئىنانا كىشە كا بىاننى د ناف بەرھەمىن ھۆزئانائىن كلاسىكىن كورد دا، زىرەكى و بەھرەمەندى و شارەزايا تۆرەقائىن كورد ديار كەت، كو ئەفان ھوزانفانان شىائىن مەزن ھەبوون، ديسان شارەزايا د زمانى بىاندا ھەبوويه مينا مەلايى جىزىرى، كو زمانزانەكى شارەزابوو د زمانى غەرەبى، فارسىدا.

۴- سەرەراي ھەفركيا ژياننى د گەل پىشكەفتن و تەكىكىن نوى رىيازىن نوو يىن ئەدەبى بووينا پالدر ئىدى ھۆزئانائىن كورد ژى بەرھەف قۇناغىن نوپتە بچن و گرنىگىيى بەدەنە كىشىن فۇلكلورى، و ب ئازادانە پەيقتىن خۆب دارىژن وەك (موئەيەد تەيب، محسن قوچان، بەدرخان سەندى،... ھتد)، و پشت بەستىن ب ئىكەتيا كىش و سەرەراي نەكەن. ۵- غەبدولرەھىم رەھىمى ھەكارى رۆلەك بېرچاڧ د نوپكرنا ئەدەبىياتا كوردىدا ھەبوويه، و ب رابەرى ئەدەبىياتا نوى يا كورمانجى دەھتە ھژمارتن. د نقيسنا ئەدەبىياتىن نوپدا چەندىن ھۆزئانان خۆ ژ قەيدىن ئەدەبىياتا كلاسىكى رزگاركرىنە، و بەرھەف كىشا پەنجەيى چووينا.

لىستا ژىدەرەن:

أ- پەرتۆك ب زمانى كوردى:

- ۱- ئورمانى، نزار (۲۰۰۵)، خوین دەھمبىزا بەفرىدا، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.
- ۲- بىمار، عبدالرزاق (۱۹۹۲)، كىش و مۇسقىاى ھەلبەستى كوردى، دەزگای رۇشنىبرى و بلاوكردەنەھى كوردى، بەغداد.
- ۳- پىربال، فەرھاد (۲۰۰۲)، غەبدولرەھىم رەھىمى ھەكارى - تازەكردەنەھى شىعەرى كوردى و داھىئاننى شانۆنامە لە ئەدەبىياتى كوردىدا، دەزگای سپىرئىز، دەھۆك.
- ۴- پىربال، فەرھاد (۲۰۰۵)، شىعەرى نوپى كوردى: پەگ و رىشەكان ۱۹۸۵-۱۸۹۸، دەزگای كوردستان، ھەولئىر.
- ۵- جەمىل، مەسعود (۲۰۱۵)، قۇناغىن كىشئاسىيا ھۆزانا كوردى، دەھۆك.
- ۶- ھەسەنى، ياسر (۲۰۰۷)، بىنائى رىتمى د شەرا نوويا كوردىدا: دەقەرە بەھدىنان ۱۹۷۰-۱۹۹۱، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.
- ۷- ھەمەخان، نورى فارس (۲۰۰۴)، غەپرووزى كوردى، دەزگای چاپ و بلاوكردەنەھى ئاراس، ھەولئىر.
- ۸- خەزەندەر، مەروف (۱۹۶۲)، كىش و قافىە لە شىعەرى كوردى دا، چاپخانەى (الوفاء)، بەغداد.

- ۹- رەشىد، مەسعود جەمىل (۲۰۱۷)، كىش و سەرەرا د ھۆزانا كوردىدا، دەزگەھى ئالبەند، دەھۆك.
- ۱۰- غەبدوللا، فەھمى شوكرى (۲۰۰۶)، پەگەزى نوپى شىعەرى كوردى لای قەدرى جان، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.
- ۱۱- غەبدوللا، ھەلىما خۆرشىد (۲۰۱۱)، بەراوردەكا كىشئاسى د نافەرا غەپرووزا كوردى و فارسى، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.
- ۱۲- گەردى، غەزىز (۱۹۹۹)، كىشى شىعەرى كلاسىكى كوردى. ھەولئىر.
- ۱۳- مزورى، ئازاد عبدالعزىز (۲۰۰۲)، قەدرى جان شاعىرى داھىئەنەر و نىشئىمانپەرە، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.

ب - نامەيىن ئەكادىمى ب زمانى كوردى:

- ۱۴- ھەوئىز، سەروشت جەھەر (۲۰۱۰)، تازەكردەنەھى لە شىعەرەكانى (ئازاد دلزار)دا، ناما ماستەرى، زانكۇيا سەلاھەددىن، ھەولئىر.
- ۱۵- نبى، كامىران محمد (۱۹۹۹)، جىگەى ئەھمەدئى ئالبەند لە شىعەرى نوپى كوردىدا، ناما ماستەرى، زانكۇيا سەلاھەددىن، ھەولئىر.

ج - دىوانىن شىعەرى ب زمانى كوردى:

- ۱۶- بۆتانى، سەبرى (۲۰۰۸)، دىوانىن بۆتانى (شىن و شادى، دلستان، بلوورا چىان)، ژ ھەشانىن ئىكەتيا نقيسەرىن كورد، دەھۆك.
- ۱۷- تەيب، موئەيەد (۲۰۰۹)، ستان و بەفر و ئاگر - شەر، چاپا سىيەم، ژ ھەشانىن پەرتۆكخانا جىزىرى، دەھۆك.
- ۱۸- دوسكى، تەھسىن ئىبراھىم (۲۰۱۱)، دىوانا مەلايىن جىزىرى، دەزگەھى سپىرئىز، دەھۆك.
- ۱۹- سەندى، بەدرخان (۲۰۰۹)، ھۆزائىت من، ژ ھەشانىن پەرتۆكخانا جىزىرى، دەھۆك.

ج - پەرتۆك ب زمانى غەرەبى:

- ۲۰- الطاهر، على جواد، ۱۹۸۳، الخلاصة فى مذاهب الأدب الغري، دار الجاحظ للنشر - بغداد.
- ۲۱- مارون جورج (۲۰۰۸)، علما العروس و القافية، المؤسسة الحديثة للكتاب، طرابلس - لبنان.
- ۲۲- ھەردى، أحمد (۲۰۰۴)، العروس فى الشعر الكردى، مطبعة وزارة الثقافة، اربيل.

د - گوڤار ب زمانى كوردى:

- ۲۳- رەسول، عىزەدىن مستەفا (۱۹۸۵)، ((شىعەرى تازەھى كوردى))، گوڤارى رۇشنىبرى نوپى، ژمارە ۱۰۵، ل ۱۹۳-۲۰۵، دەزگار رۇشنىبرى و بلاوكردەنەھى كوردى، بەغداد.
- ۲۴- ھەسەن، ششان قاسم (۲۰۱۲)، ((ھۆزانا سەربەستا كوردى))، گوڤارى رووگەھ ژمارە (۳-۲)، ل ۱۹۰-۲۷، زاخۆ.
- ۲۵- ژىر، كامىل (۱۹۸۹)، ((ھەلبەستى كوردى لە نپوان غەپرووز و پەنجەدا))، گوڤارى كاروان، ژمارە (۷۲)، ل ۲۶۱-۳۰۰، بەغداد.